УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ " – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY "GOCE DELCEV " SHTIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК – СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

EDUCATION IN XXI CENTURY – CONDITIONS AND PERSPECTIVES –

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

– PROCEEDING BOOK –

Штип, 24 – 25 Септември, 2015
Shtip, September, 24-25, 2015

fesconference@ugd.edu.mk

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ “ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV ” SHTIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –

МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
Штип, 24 – 25 Септември, 2015

– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE
Shtip, September, 24-25, 2015

– PROCEEDING BOOK –

Штип, 2016

Издавач / Publisher

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип | University ”Goce Delcev” - Stip
Факултет за образовни науки | Faculty of Educational Science

За издавачот / For publisher

Проф.д-р Соња Петровска, декан / PhD Sonja Petrovska, Dean

Издавачки совет / Publishing council

проф. д-р Блажо Боев | Prof. Blazo Boev, PhD
проф. д-р Лилјана Колева Гудева | Prof. Liljana Koleva Gudeva, PhD
проф. д-р Кирил Барбареев | Prof. Kiril Barbareev, PhD
проф. д-р Дејан Мираковски | Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Главен и одговорен уредник / Editor in chief

Проф.д-р Соња Петровска | PhD Sonja Petrovska

Технички уредник / Technical Editing:

Доц. д-р Верица Јосимовска | Ass. Prof. Verica Josimovska, PhD
Доц. д-р Билјана Попеска | Ass. Prof. Biljana Popeska, PhD
Доц. д-р Деспина Сивевска | Ass.Prof. Despina Sivevska, PhD
Славе Димитров | Slave Dimitrov

Јазично уредување / Language Editor:

Виолета Карагунова / Violeta Karagunova (Macedonian language)
Снежана Кирова / Snezana Kirova (English language)

Дизајн / Design:

Славе Димитров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37"20"(082)(048.3)
МЕЃУНАРОДНА научна конференција (2015 ; Штип)
Образованието во XXI век [Електронски извор] : состојби и перспективи : книга на апстракти / Меѓународна научна конференција, Штип, 24-25 септември, 2015 = Education in XXI century : conditions and perspectives : book of abstracts / International scientific conference, Shtip, September, 24-25, 2015. - Текст во PDF формат, содржи 100 стр.. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за образовни науки = Shtip = University "Goce Delcev" Shtip, Faculty of educational sciences, 2015

Начин на пристап (URL): https://e-lib.ugd.edu.mk/naslovna.php. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 29.12.2015. - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-244-275-4
1. Насп. ств. насл.. - I. International scientific conference (2015 ; Shtip) види Меѓународна научна конференција (2015 ; Штип)
а) Образование - 21 в. - Зборници - Апстракти
COBISS.MK-ID 100254474

Organizers:

University ”Goce Delcev” - Stip
Faculty of Educational Sciences
Republic of Macedonia

Organizing Committee:

Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Republic of Macedonia
Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Despina Siveska, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Traj;e Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Irena Kitanova, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Oliver Cackov, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Jadranka Runceva, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Verica Josimovska, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia

Editorial board:

Ph.D Leonid F. Chuprov, Russian Academy of Natural History (RANH, Moscow), Chernogorsk, Russia
PhD Mark R. Ginsberg, College of Education and Human Development at George Mason University, Fairfax, Virginia, USA
Ph.D Ivan Prskalo, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia
PhD Milan Matijević, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia
Ph.D Sinisa Opic, University of Zagreb, Croatia
Ph.D Tamara Gazdic-Aleric, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia
PhD Zaharnytska Iryna Ivanivna, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine
PhD, Lutsenko Iryna Oleksiivna, Department of Children’s Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine
PhD Sukhorukova Halyna Viktorivna, Department of Children’s Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Kot Nataliia Mykhailivna, Department of Theory and History of Preschool Pedagogy, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine
PhD Anna Studenska, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland
Phd Alina Szczurek-Boruta, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland
PhD Stojan Bogdanovic, University of Nis, Serbia
PhD Stojan Cenikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia
PhD Stana Smiljkovikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia
PhD Emina Hebib, Faculty of philosophy, Belgrade, Serbia
PhD Živorad Milenovic, Teaching Faculty, Ieposavic, University of Kosovska Mitrovica, Serbia
PhD Prof.Iliana Petkova, Faculty of Education, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria
PhD Trayan Popkochev, Sout-West University "Neofit Rilski" Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Krasimira Mutavchieva, Trakiski Univerzitet, Faculty of Pedagogy, Stara Zagora, Bulgaria
PhD Eleonora Mileva, Teaching Faculty, National Sports Academy "Vasil Levski", Sofia. Bulgaria
PhD Anzhelina Yaneva, Sports Department, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria
PhD Veselina Ivanova, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Bulgaria
PhD Elka Kirilova Yanakieva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Margarita Koleva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Nino Mihajlov, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Tatjana Novovic, Faculty of Philosophy, University of Niksic, Montenegro.
PhD Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Emilija Petrova Gorgeva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Snezana Mirascieva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Snezana Stavreva Veselinovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Stevan Aleksoski, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Blaze Kitanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Snezana Jovanova Mitkovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Despina Sivevska Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Trajce Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Trajce Nacev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Stojko Stojkov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
MSc Snezana Kirova, Faculty of Philology, University Goce Delcev Stip, Macedonia
MSc Lence Nasev, Academy of Music, University Goce Delcev Stip, Macedonia

LADIES AND GENTLEMEN, DEAR GUESTS!

With great honor and pleasure I welcome You on behalf of all teachers, associates, employees and students of the Faculty of Educational Sciences at the University “Gotse Delchev” in Shtip and I wish You pleasant moments during this solemn event organized to mark 20 years of university education of teachers.

But in fact, the Faculty of Educational Sciences basis its twenty years of existence on 146 year continuous development of formal education of teachers and preschool teachers in the region. The achievements of the Pedagogical-Seminary school founded in 1869, the existence of which is linked to the name of the creator of the first primer and the first textbook for teachers - School Pedagogy - Josif Kovachev, and to the name of the great teacher Gotse Delchev, followed by the School for Teachers established in 1946, Higher Pedagogical School founded in 1959, and the Pedagogical Academy (1961) are woven into the tradition and development of our Faculty.

In 1995 the two-year formal education of teachers and preschool teachers developed into four-year university studies.

In 2007 the Pedagogical Faculty became part of the State University "Goce Delchev" in Shtip, said to be the fastest growing university in Macedonia.

Following the global trends in teacher education, modern trends in education policymaking in Europe and in the world, respecting the knowledge of the history of civilizations as an important intellectual resource for social development, as well as scientifically and experientially diagnosed educational challenges that have emerged as a result of deep changes of values in our society and globalization trends (scientific, educational, technological, and economic) the Faculty of Educational Sciences has designed study programs for I, II and III cycle of studies in accordance with the organizational - pedagogical quality standards in compliance with the principles of the Bologna Declaration and European credit-transfer system with a high level of recognition in the area of European Higher Education.

If 20 years ago our Faculty started to implement teaching with 5 PhDs and 3 masters as regular employees, today we can proudly say that our academic community is comprised of 20 PhDs and one master.

Today our students have the opportunity to educate themselves at the faculty which sees its future as a continuous development aimed at:

- Strengthening and expanding international partnerships
- Popularization of mobility of students and staff,
- Internationalization and improvement of scientific research work,
- Improvement of pedagogical approaches to teaching and links with practice, putting students at the center of the educational process.

Ladies and Gentlemen,

I take this opportunity to thank you for coming today to celebrate with us the teaching profession and our contribution to it.

We are quite aware that the road to success is long and winding and it is easier to travel with joint forces. That is why we wanted to mark this celebration by organizing a scientific conference dedicated to education in the 21st century. Let us share our knowledge, understanding and experiences regarding the situation and perspectives and suggest possible ways of modernization. 89 papers have been submitted and there are authors from 8 countries. This is really promising!

Once again, I wish you all a warm welcome and successful work.

Dean,
Prof. d-r Sonja Petrovska
24. 09. 2015., Stip

ПОЧИТУВАНИ ...

Со голема чест и задоволство, Ве поздравам во името на сите наставници, соработници, вработени и студенти на Факултетот за образовни науки при Универзитетот Гоце Делчев во Штип и Ви посакувам пријатни моменти во текот на оваа свечена манифестација организирана по повод 20 годишно факултетско образование на наставници и воспитувачи.

Факултетот за образовни науки своето постоење го темели на 146 годишниот континуиран развој на формалното образование на наставници и воспитувачи на овие простори. Во традицијата и развојот на нашиот факултет се вткаени достигнувањата на Педагошко-богословското училиште основано во 1869 год. Со чие постоење се врзува името на творецот на првиот буквар и првиот учебник за наставници – Школска педагогија – Јосиф Ковачев, и името на големиот учител Гоце Делчев, па Учителската школа основана во 1946 год, Вишата педагошка школа формирана во 1959 год, Педагошката академија (1961 год.).

Во 1995 година формалното двегодишно образование на наставници и воспитувачи прераснува во четиригодишно факултетско образование.

Во 2007 година Педагошкиот факултет стана дел на државниот Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, кој го носи епитетот најбрзорастечки Универзитет во Р Македонија.

Следејќи ги глобалните тенденции во образованието на наставници, современите тенденции во креирањето на образовните политики во Европа и во Светот, респектирајќи ги знаењата за историјата на цивилизациите како значаен интелектуален ресурс за општествениот развој, како и научно и искуствено дијагностицираните воспитни предизвици кои се појавија како резултат на длабоките вредносни промени во нашето општество и глобализациските тенденции (научни, образовни, техничко-технолошки, економски) ФОН дизајнираше студиски програми за I, II и III циклус на студии согласно организациско –

педагошки стандарди за квалитет, согласно принципите на Болоњската декларација и Европскиот кредит-трансфер систем, со високо ниво на препознатливост во Европскиот високообразовен простор.

Ако пред 20 години нашиот факултет започна да ја реализира наставата и вежбите со 5 доктори на науки и 3 магистри, како редовно вработени, денес со гордост можеме да кажеме дека оваа академска заедница ја сочинуваат 20 доктори на науки и 1 магистер.

Денес нашите студенти имаат можност да се образуваат на факултет кој својата иднина ја гледа како континуиран развој во насока на:

- зајакнување и проширување на меѓународните партнерства,
- омасовување на мобилноста на студентите и на вработените,
- интернационализација и подобрување на научно-истражувачката работа,
- унапредување на педагошките пристапи во наставата и врските со практиката, поставувајќи ги студентите во центарот на образовниот процес.

Почитувани присутни,

Ја користам оваа прилика, да ви се заблагодарам што дојдовте денес заеднички да го чествуваме учителското дело и нашиот придонес во него.

Ние сме сосема свесни дека патот до успехот е долг и кривулест но и дека полесно се патува со заеднички сили. Затоа ова наше празнување сакавме да го одбележиме со Научна конференција посветена на образованието во 21 век, да ги споделиме нашите знаења, разбирања и искуства во врска со состојбите и перспективите како и да предложиме можни начини за негово осовременување.

Уште еднаш, На сите Ви посакувам топло добредојде и успешна работа!

Декан,
Проф. д-р Соња Петровска
24. 09. 2015. година Штип

TABLE OF CONTENTS

1. СО КВАЛИТЕТНИ ПРОМЕНИ ДО ПОКВАЛИТЕТНО УЧИЛИШТЕ
Блаже КИТАНОВ..........5
2. LANGUAGE CULTURE – A SEGMENT OF LANGUAGE EDUCATION
Violeta NIKOLOVSKA..........9
3. RESEARCH TRENDS IN EDUCATION IN MULTICULTURAL ENVIRONMENTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA
Elizabeta TOMEVSKA-ILIEVSKA,Emilija SIMONOVSKA JANACKOVSKA, Sadudin SADIKI..........15
4. USING AUTOMATIC TEXT CATEGORIZATION TECHNOLOGIES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS
Anna GLAZKOVA..........23
5. THE ROLE OF BUSINESS SCHOOL IN THE POST-GRADUATE EDUCATIONAL SYSTEM
Nikita RAVOCHKIN..........27
6. FORMATION OF ETHICAL RULES (CODE) IN PRESCHOOLERS THROUGH THE BULGARIAN CHILDREN'S FOLKLORE GAMES
Julia DONCHEVA..........32
7. FORMATION OF HUMAN POTENTIAL: INSTITUTIONAL MECHANISMS AND POLICIES
Stanka RINKOVA..........36
8. THEORETICAL FORMULATION AND SCIENTIFIC JUSTIFICATION OF THE PROBLEM OF TRAINING TEACHERS IN TECHNICS, TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP
Tsvetana KOSTADINOVA ANTIPESHEVA..........41
9. INTERACTIVITY IN TEACHING STUDENTS MODERATORS
Kosta KOSTOV, Silvia KYUCHUKOVA, Hristina MILCHEVA..........45
10. EVALUATION OF STUDENTS' LEARNING UNDER THE PRISM OF EXPECTED OUTCOMES
Teuta SHABANI, Suzana NIKODINOVSKA BANCOTOVSKA..........49
11. COMMUNICATION IN THE TEACHING PROCESS. INTERACTIVE NATURE OF COMMUNICATION
Valentina VASILEVA..........57
12. PHYSICAL ACTIVITY OF 3-4 YEARS OLD CHILDREN IN KINDERGARTEN
Filip SHABANSKI..........60
13. MACEDONIAN LANGUAGE IN SECONDARY EDUCATION
Liljana MAKARIJOVSKA, Zhaklina GJORGIJOSKA..........64
14. STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS TEACHING GRAMMAR IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM
Vesna KOCEVA, Marija TODOROVA..........69
15. FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM ANXIETY
Marija TODOROVA, Vesna KOCEVA..........75
16. TEACHERS AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF KEY COMPETENCE CULTURAL EXPRESSION AMONG STUDENTS
Svetlana PANDILOSKA GRNCHAROVSKA, Fadbi OSMANI, Gordana STANKOVSKA..........82
17. INTRODUCTION OF THE DUAL SYSTEM IN THE BULGARIAN VOCATIONAL EDUCATION – REALITY AND CHALLENGES
Svetlana NIKOLAEVA..........86

18. THE VALUES OF EDUCATIVE FUNCTION IN RELATION PARENT-SCHOOL
Ardita CEKA, Rabije MURATI……………………………………………………….89
19. ELECTRONIC VERSUS TRADITIONAL TEST FOR MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOLS
Katerina PANEVA………………………………………………………………..93
20. THE SIGNIFICANCE OF LOCALLY DEVELOPED EDUCATIONAL SOFTWARE IN THE PROCESS OF SCHOOLS' COMPUTERIZATION
Olga SAMARDJIKJ JANKOVA…………………………………………………...99
21. THE ACTIVITY OF MUSICAL GAMES FOR CHILDREN
Mujeser ILJAZI……………………………………………………………………105
22. THE PATIENT IN THE PROCESS OF LEARNING IN HIGHER MEDICAL SCHOOL
Silvia KYUCHUKOVA……………………………………………………………110
23. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING MUSIC EDUCATION
Lence NASEV……………………………………………………………………113
24. LEISURE TIME AND SPORT ACTIVITIES OF STUDENTS FROM THE FACULTY FOR PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION AT SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI" – BULGARIA
Georgi IGNATOV...116
25. PLACE OF LIVING AS A FACTOR IN ORGANIZING STUDENTS' LEISURE TIME
Despina SIVEVSKA, Biljana POPESKA……………………………………………122
26. METHODICAL APPROACH TO LEARNING ABOUT THE HOLOCAUST BY THE MODEL OF YAD VASHEM SCHOOL
Zhivorad MILENKOVIC…………………………………………………………..129
27. A HERMENEUTIC READING OF A POETIC LITERARY WORK DURING IMPLEMENTATION OF A LESSON
Milena RISTOVA-MIHAJLOVSKA………………………………………………...136
28. SOME GUIDELINES FOR INTELLECTUAL PREPARATION DURING PHYSICAL CONTACT BETWEEN THE INSTRUMENT AND THE PIANIST
Angele MIHAJLOVSKI……………………………………………………………..142
29. IMPLICATION OF EFFECTIVE SCHOOL MANAGEMENT FOR THE CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS
Kristinka OVESNI, Emina HEBIB, Vera RADOVIĆ………………………………..148
30. THEORIES, SOCIAL EXPERIENCES AND PRACTICE IN INTERCULTURAL PEDAGODY
Alina SZCZUREK-BORUTA………………………………………………………..157
31. TEACHERS' ASSESSMENTS OF CERTAIN CURRICULAR DETERMINANTS IN PRIMARY SCHOOL
Milan MATIJEVIĆ, Siniša OPIĆ, Goran LAPAT……………………………………162
32. THE SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE NEW SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TRENDS IN ARCHAEOLOGY, HISTORY AND RELATED FIELDS
Ljuben TEVDOVSKI………………………………………………………………....172
33. THE PRACTICE OF TAEKWONDO AS A PREDICTOR OF MOTOR ABILITIES
Ivan PRSKALO, Anamaria RADIĆ…………………………………………………..178
34. THE RELATION MOTIVE - TEACHING CONTENT IN STIMULATING COGNITIVE ABILITIES THROUGH ARTISTIC ACTIVITIES AT PRESCHOOL AGE
Maja RAUNIK KIRKOV……………………………………………………………182
35. CONTEMPORARY ADULT LITERACY MODELS
Elena RIZOVA, Zoran VELKOVSKI………………………………………….......188

36. COMPARATIVE ANALYSIS OF PROGRAMS FOR PRE-SCHOOL EDUCATORS IN EUROPE
Kiril BARBAREEV, Alma TASEVSKA……………………………………………….196
37. INCLUSIVE EDUCATION - ROLE OF THE TEACHER AND BENEFITS
Sonja PETROVSKA……………………………………………......………….....203
38. THEORETICAL APPROACHES TO MODERN INTERPRETATION OF PEDAGOGY OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS
Eleonora MILEVA……………………………………………………….............210
39. POSTMODERN CONCEPTS OF FOUCAULT'S EDUCATION AND ITS RELATIONSHIP WITH DISCIPLINE
Kushtrim AHMETI……………………………………………………..………….215
40. ECOLOGY – A NECESSARY FACTOR IN TEACHING METHODS FOR NATURE AND SOCIETY STUDIES FOR FORMING A RESPONSIBLE PERSON
Oliver CACKOV, Tatjana GREGOVA...219
41. THE ISSUE OF RESPECTING THE DEVELOPMENTAL POSSIBILITIES AND ACTIVITY-PLANNING IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT
Alma TASEVSKA, Kiril BARBAREEV……………………………………………….223
42. INTEGRATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES INTO PRESCHOOL EDUCATION
Tatyana V. NIKULINA…………………………………………………………….228
43. WHAT SHOULD MODERN SCHOOL LEARN
Snezana KIROVA, Dragana KUZMANOVSKA, Biljana IVANOVA……………...233
44. EDUCATIONAL FUNCTION OF THE SCHOOL IN CONTEMPORARY SOCIETY
Emilija PETROVA GORGEVA, Mitko KOCEV..238
45. SOME METHODS IN TEACHING PHYSICAL AND HEALTH EDUCATION
Marjan MALCEV……………………………………………………………………...243
46. REVIEW OF ADOLESCENT LITERATURE THROUGH COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NOVELS "THE BLUE PATH OF LOVE" BY METODI MANEV AND "VOICE OF LOVE" FROM GROZDANA OLUJIC
Jovanka DENKOVA……………………………………………………………....247
47. INTERPRETATION OF A LYRIC POEM IN IV AND V GRADE
Blaze KITANOV, Irena KITANOVA…………………………………………….…..253
48. TRAINING EFFICIENCY OF CYCLISTS SPECIALIZED IN ROAD CYCLING
Ivan KOLEV…………………………………………………………………………...258
49. PHYSICAL EDUCATION AND DIAGNOSTIC PROCEDURES
Veselina IVANOVA, Galena TERZIEVA……………………………………………..262
50. PROTECTION OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE THROUGH EDUCATING STUDENTS OF PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION
Trajce NACEV, Dragan VESELINOV……………………………………………...265
51. FORMATION OF TOLERANCE IN ADOLESCENTS
Valentina VASILEVA……………………………………………………....……..271
52. NEW EDUCATIONAL POLICIES AND THEIR REFLECTIONS ON SOCIAL DEVELOPMENTS
Daniela KOCEVA, Snezana MIRASCIEVA…………………………………………275
53. PRESENCE OF ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION IN MACEDONIA
Lulzim MEHMETI…………………………………………………………………….280
54. CONSONANT /J/ IN COLLOQUIAL SPEECH AND ITS IMPACT ON WRITING
Blaga PANEVA……………………………………………………………………....284
55. METHODICAL STRUCTURE OF A LESSON FOR INTERPRETATION OF A FAIRY TALE
Irena KITANOVA…………………………………………………………......….289

56. THE INFLUENCE AND THE EFFECTIVENESS OF FORMATIVE ASSESSMENT AND THE FEEDBACK IN STUDENTS' SUCCESS AND ACHIEVEMENTS
Valdeta ZENUNI-IDRIZI……………………………………………………………294
57. AESTHETIC EDUCATION OF EDUCATORS AS A FUTURE CHALLENGE
Valentina PAJAZITI, Vlora MARKU-TUQI………………………………………..299
58. SOCIAL AND COMMUNICATIONAL-INTERACTIVE COMPETENCES OF TEACHERS AND STUDENTS IN EDUCATION
Florina SHEHU…………………………………………………………………..302
59. INFLUENCE OF MEDICINES ON THE COGNITIVE SKILLS OF CHILDREN WITH CHRONIC DISEASES
Elena IVANOVA BUYUKLIEVA……………………………………………………….308
60. THE SPIRITUAL ASPECT OF HUMAN DEVELOPMENT AND THE EDUCATION IN XXI CENTURY
Eleonora PENCHEVA…………………………………………………………..312
61. RESEARCH IN TEACHING PRACTICE
Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA…………………………………………...316
62. HOW ARE PEACE AND TOLERANCE REPRESENTED IN HISTORY TEXTBOOKS FOR PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION
Todor CEPREGANOV, Sonja NIKOLOVA………………………………………..324
63. ETHICS AS TEACHING
Trajce STOJANOV…………………………………………………………….330
64. RISK ASSESSMENT OF HYGIENIC AIR QUALITY UPON PRESCHOOL CHILDREN'S HEALTH IN KINDERGARTEN "VERA CIRIVIRI TRENA" IN SHTIP
Snezana STAVREVA VESELINOVSKA……………………………………335
65. ABOUT SOME EDUCATIONAL GOALS IN TEACHING-SOCIO-CULTURAL PROBLEM OR A CHALLENGE MODERN EDUCATION
Snezana MIRASCHIEVA, Emilija Petrova GJORGJEVA, Daniela KOCEVA….339
66. ESCAPE FROM THE WAR –TIME IN THE UNCERTAINTIES OF LIFE TO REFUGEE IN BULGARIA. FUNDAMENTAL RIGHTS OF PERSONS SEEKING INTERNATIONAL PROTEKTION IN TERMS OF THE BUREAUCRATIC SYSTEM IN BULGARIA
Pavlin PETROV…………………………………………………………….344
67. HIGHER EDUCATION IN THE PERIOD OF TRANSITION
Verica JOSIMOVSKA…………………………………………………………353
68. RESEARCH OF THE CONFLICT ZONES IN THE SYSTEM OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF THE CHILD BY THE METHODOLOGY OF RENE GILLE
Julia DONCHEVA……………………………………………………………….356
69. CLASSROOM SOCIAL CLIMATE
Despina SIVEVSKA……………………………………………………………..360
70. COMPATIBILITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOOL CURRICULA IN R. MACEDONIA
Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA, Biljana POPESKA…………………………366
71. THE IMPORTANCE OF THE CAREER CONSELING PROCESS
Tanja ATANASOSKA, Biljana CVETKOVA DIMOV, Ana GJORGJEVA……….376
72. ROLE OF MANAGEMENT IN IMPLEMENTING EDUCATION INCLUSIVE POLICIES
Sadete TERNAVA-OSMANI, Voglushe KURTESHI……………………………….380
73. WHICH FACTORS ACCORDING TO THE PARENTS AFFECT THE EDUCATION OF CHILDREN
Voglushe KURTESHI…………………………………………………………..385

74. THE PHILOSOPHICAL PARADIGM OF SIGMUND FREUD
Slobodan MARKOVIC...370
75. EDUCATIONAL NEEDS AND ACHIEVEMENTS OF ROMA CHILDREN AND OTHER CHILDREN FROM MARGINAL ETHNIC GROUP IN RM
Stevan ALEKSOVSKI...377
76. COMMUNICATIVE-PEDAGOGICAL FEATURES OF COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS-COMMUNICATIVE COMPETENCE
Biljana GRAMATKOVSKI, Jasminka KOCHOSKA.......................................387

UDK: 37.091.313(497.7)

RESEARCH TRENDS IN EDUCATION IN MULTICULTURAL ENVIRONMENTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Elizabeta TOMEVSKA-ILIEVSKA [1]
Emilija SIMONOVSKA JANACKOVSKA [2]
Sadudin SADIKI [3]

Abstract

The interest of the research of this paper is to answer a number of questions, which on one side relate to the need for conceptual strengthening of the relevant education stakeholders to foster better inert-ethnic relations in education, and on the other side, to offer possible solutions in the process of creating safer environment in schools. The research aims to evaluate the conceptual structure and the efficiency of the projects 'Safe Schools' and 'School (peer) Mediation', as models for prevention and intervention in cases involving school violence, as well as their influence on fostering better inter-ethnic relations and on providing safer school environment in selected group of secondary schools from six multi-ethnic municipalities in the country.

The study of the problem is done by evaluation research. The requirements of this type of research are based on the need for analysis of the conceptual structure of the project models and content analysis of the relevant project documentation. Because of the latter the research is characterized as theoretical research. As a result of the complex and multiplying structure of the research problem, priority has been given to the attitudes and the needs of the relevant stakeholders in this process, which points out the empirical character of the research. The study assumes that the conceptual structure of the projects 'Safe Schools' and 'School (peer) Mediation', as models for prevention and intervention in cases involving school violence, positively influences the strengthening of the inter-ethnic relations and securing safe school environment in the selected group of secondary schools from six multi-ethnic municipalities in the country.

Keywords: *Multi-cultural education; Project models; Safe Schools; School (peer) Mediation; Evaluation research.*

[1] Ss. Cyril and Methodius University- Faculty of Philosophy, Skopje, Republic of Macedonia, beti@fzf.ukim.edu.mk,
[2] OSCE Mission to Skopje, Skopje, Republic of Macedonia, emilija.simonovska-janackovska@osce.org
[3] OSTU „Gostivar", Gostivar, Republic of Macedonia, satko77@gmail.com

ИСТРАЖУВАЧКИТЕ ТЕНДЕНЦИИ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО ВО МУЛТИКУЛТУРНИ СРЕДИНИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Абстракт

Истражувачкиот интерес на овој труд е во насока да одговори на многу прашања, кои, од една страна, се однесуваат на потребата за концепциско зајакнување на релевантните чинители во сферата на образованието во Р. Македонија за негување на подобри меѓуетнички односи преку образованието, а од друга страна, пак, понудуваат можни решенија во процесот на создавање безбедна средина во училиштата. Целта на истражувањето е проценување на концепциската поставеност и ефикасноста на проектите „Безбедни училишта“ и „Медијација меѓу врсници“, како модели за промовирање на превенција и интервенција на училишното насилство и нивното влијание врз зајакнување на меѓуетничките односи во одбрана група на средни училишта од шест мултиетнички општини во Република Македонија и во обезбедување безбедна училишна средина.

Проучувањето на проблемот се врши со евалуациско истражување. Суштината на ваквиот начин на истражување се базира на потребата од анализа на концепциската поставеност на проектните модели и содржинска анализа на релевантната проектна документација. Од таа причина се наведува дека истражувањето добива и карактеристики на теоретско истражување. Заради сложената и мултиплицирана поставеност на истражуваната проблематика, приоритетно значење имаат ставовите и потребите на сите релевантни вклучени страни во процесот. Ова оди во прилог на констатацијата дека истражувањето има и емпириски карактер.Со истражувањето се претпоставува дека концепциската поставеност на проектите „Безбедни училишта“ и „Медијација меѓу врсници“, како модели за промовирање на превенција и интервенција на училишното насилство, позитивно влијаат врз зајакнување на меѓуетничките односи во средни училишта и во обезбедување безбедна училишна средина во средни училишта од шест мултиетнички општини во земјава.

Клучни зборови: *мултикултурно образование; проектни модели; безбедни училишта; медијација меѓу врсници; евалуациско истражување.*

Наместо вовед

Подобрувањето на квалитетот на образованието е актуелен проблем кој може да се истражува од повеќе аспекти. Воведувањето на проектите „Безбедни училишта“ и „Медијација меѓу врсници“ под надлежност на Мисијата на ОБСЕ во Скопје, имаат за цел преку образованието да имплицираат подобрување на меѓуетничките односи и да „интервенираат“ во процесот на создавање безбедна средина во училиштата, што во најгенерални рамки подразбира зајакнување и поддршка на релевантните чинители во сферата на образованието во Република Македонија.

Преку промовирањето и реализирањето на проектите за безбедни училишта и училишна медијација, се отвораат многу „прашања“ кои имаат тенденција за подобрување и зајакнување на односите во мултиетнички контекст, и проценување на ефективноста на влијанието врз сите вклучени страни.„Од одговорите“ произлегува потребата од конзистентност и континуираност на проектните модели преку нивно интегрирање во образовниот систем на национално ниво.

Ваквата теоретска втемеленост на проектните модели „Безбедни училишта“ и „Медијација меѓу врсници“, нивната реализација во периодот 2012-2014 година, бројната педагошка документација, вклученоста и бројноста на целните групи ја наметнува потребата, а воедно и оправданоста од спроведување на евалуациско истражување.

1. Цел и карактер на истражувањето[1]

Целта на евалуациското истражување е проценување на концепциската поставеност и ефикасноста на проектите „Безбедни училишта“ и „Медијација меѓу врсници“, како модели за промовирање на превенција и интервенција на училишното насилство и нивното влијание врз зајакнување на меѓуетничките односи во средните училишта и во обезбедување безбедна училишна средина.Суштината на ваквиот начин на истражување се базира на потребата од анализа на концепциската поставеност на проектните модели и содржинска анализа на релевантната проектна документација. Од таа причина се наведува дека истражувањето добива и карактеристики на теоретско истражување. Поради сложената и мултиплицирана поставеност на истражуваната проблематика, приоритетно значење имаат ставовите и потребите на сите релевантни вклучени страни во процесот. Ова оди во прилог на констатацијата дека истражувањето има и емпириски карактер.

2. Задачи на истражувањето

Карактерот, слоевитоста и обемноста на ваквиот вид на истражување резултира со реализирање на повеќе задачи, групирани според предвидуваните истражувачки чекори, и тоа: анализа на програмската поставеност на проектите„Безбедни училишта“ и „Медијација меѓу врсници“; содржинска и функционална анализа на релевантната проектна документација (меморандуми за соработка, формативни евалуации, акциони училишни планови за безбедни училишта, проектни активности); испитување на ставовите и на образовните потреби од вклучените ученици од средните училишта; испитување на ставовите и потребите на проектните училишни тимови за безбедност, составени од: директори, помошници директори, стручни соработници, наставници и родители, како претставници од советите на родители и на училишните одбори; испитување на ставовите на релевантните субјекти вклучени во проектните активности од Одделите за превенција при МВР и од Координаторите за превенција на ниво на општина.

3. Општа хипотеза

Со истражувањето се претпоставува дека концепциската поставеност на проектите „Безбедни училишта“ и „Медијација меѓу врсници“, како модели за промовирање на превенција и интервенција на училишното насилство, позитивно влијаат врз зајакнување на меѓуетничките односи во средните училишта и врз процесот на обезбедување безбедна училишна средина.

4. Методи, техники и инструменти на истражувањето

Во истражувањето се користат повеќе методи со кои се обезбедуваат квалитетни сознанија и тоа: анализа (структурална и содржинска), синтеза, дескрипција, индукција и генерализација.

За добивање релевантни податоци се користат следните техники: анализа на релевантна документација, анкетирање и интервјуирање (фокус групи). Во методолошкиот инструментариум се користат: прашалник за ученици, прашалник за педагошката служба (стручни соработници во училиштата), прашалник за наставници, прашалник за родители, полуструктурирано интервју за водење на фокус групи за релевантни субјекти од Одделот за превенција при МВР (општини), полуструктурирано интервју за водење на фокус групи за координатори од општините и полуструктурирано интервју за водење на фокус групи за директори и помошници директори.

5. Примерок на истражувањето

Во истражувањето се опфатени повеќе разновидни примероци, и тоа:

5.1. Примерок на општини

Проектните модели се реализираат во 6 (шест) општини со мултиетнички состав на територијата на Република Македонија.

---

[1]Методологијата на истражувањето и резултатите кореспондираат со Извештајот од евалуацијата на проектните модели „Безбедни училишта“ и „Медијација меѓу врсници“ (2015). Скопје: Мисија на ОБСЕ во Скопје (работна неофицијална верзија)

Имајќи во предвид дека целта на проектот е да ги зајакне релевантните чинители во сферата на образованието во Македонија за негување на подобри меѓуетнички односи преку образованието и создавање безбедна средина во училиштата, основен индикатор при изборот на општините во кои се дејствува е тие да бидат мултиетнички и мултикултурни средини.

5.2. Примерок на средни училишта

Проектите се реализираат во 24 (дваесет и четири) средни училишта,и тоа: гимназиски и средни стручни училишта во општините опфатени со проектот.

5.3. Примерок на ученици

Како посебен субпримерок во проектните модели се застапени учениците од сите години односно од прва, втора, трета и четврта година, од секое средно проектно училиште. Од секоја паралелка се одредуваат по тројца ученици, кои директно се вклучени во целокупниот проектен циклус. Од сите вклучени ученици во проектните модели се прави избор на три или четири ученика кои влегуваат во училишниот тим за „Безбедни училишта". Вкупно во проектот учествувале по 272[1] ученика во секоја учебна година.

Во рамките на проектот „Медијација меѓу врсници" на ниво на училиште концептот претпоставува формирање на „клубови за медијација", кои се предводени од страна на самите ученици, кои се обучени или се планира да бидат опфатени со наредни обуки за ненасилна комуникација и медијација.

Напомена: Во реализација на проектните активности во наведените училишта беа вклучени меѓу 500 и 560[2]ученици (во периодот од 2012 од 2014 година).

Во истражувањето се анкетирани вкупно 356 ученика.

5.4. Примерок на стручни служби

За успешно реализирање на проектните модели неопходно е вклучувањето на стручните соработници (педагошко-психолошката служба) во училиштата. На ниво на училиште е назначен по еден претставник од оваа служба, кој во принцип ја има и улогата на училиштен координатор на проектниот тим. Во проектот се вклучени 23 (дваесет и три) стручни соработници.Напомена: Во реализацијата на проектните активности во наведените училишта сукцесивно се вклучуваат, речиси, сите членови од стручните служби (односно над 50, во периодот од 2012 до 2014 година).

Во истражувањето анкетирани се вкупно 41 член од стручната служба.

5.5. Примерок на наставници

Како посебен субпримерок во проектните модели вклучени се наставници од средните училишта. Притоа, четворица од нив се вклучени во училишните тимови од проектот „Безбедни училишта". Овие лица, освен обуките и активностите предвидени со проектот „Безбедни училишта", исто така се вклучени во реализација на проектот „Медијација меѓу врсници". Вкупно во проектот биле вклучени 332 наставника(во периодот од 2012 до 2014 година).

Во истражувањето анкетирани се вкупно 182 наставника.

5.6. Примерок на директори и помошници директори

Според концепциската поставеност на проектните модели, овој суб-примерок го сочинуваат директорите на проектните училишта, вкупно 24 (дваесет и четири). Во секое училиште се назначени неколку помошници директори, коишто во генерални рамки се запознати со проектните модели, но само еден од нив е директно вклучен во училишниот тим за „Безбедни училишта". Во евалуациското истражување интервјуирани се вкупно 6 (шест) помошници директори.

[1]Овој број се однесува на вкупниот број на ученици-членови на училишните тимови за безбедност

[2]Наведениот број на единици во проектниот субпримерок се изведува од вкупниот број ученици вклучени во активностите на проектните модели

5.7. Примерок на родители

Во проектните активности во секое средно училиште се вклучени најмалку по 4 (четири) родители, и истите се составен дел од училишниот тим за безбедни училишта. Во истражувањето се анкетирани вкупно 58 родители.

5.8. Примерок нарелевантни субјекти од Одделот за превенција при МВР на ниво на општина

На ниво на општина, Одделот за превенција при Министерството за внатрешни работи (МВР) директно е вклучен преку службени лица, како дел од работната група за „Безбедни училишта" на ниво на општина.Одделот за превенција при МВР во секоја општина, во согласност со Меморандум за соработка со Мисијата на ОБСЕ во Скопје изработува посебна програма со предвидена динамика на активности кои се во координација со училишните проектни активности.Во истражувањето интервјуирани се вкупно 7 (седум) релевантни субјекти од Одделот за превенција при МВР на ниво на општина.

5.9. Примерок на координатори на ниво на општина

Во секоја општина во којашто се реализираат проектните модели, според претходно потпишан Меморандум за соработка со Мисијатана ОБСЕ во Скопје, се назначува по еден координатор на ниво на општината надлежен за сите училишта вклучени во проектите. Во истражувањето анкетирани се вкупно 6 (шест) координатори на ниво на општини.

Заклучоци и препораки

Истражувачки коректно е да се истакне дека очекувањата по однос на прашањето: Каде се случуваат насилствата (различни видови)? „одат во неочекувана насока", односно дека училницата е најпосочуваното место каде што се случуваат насилствата, спротивно од очекувањата на истражувачкиот тим дека истата би требало да биде „најсигурна" организирана единица.

Не треба да се занемари фактот кој говори дека постои несигурност кај средношколската популација по однос на ова прашање. Според анализираните податоци се наметнува заклучокот дека во иднина треба да се работи на оваа компонента од проектот, односно да се работи на зајакнување на способностите кај учениците за запознавање и препознавање на различните видови на насилство, како и нивно охрабрување во преземањето на адекватни чекори. Оваа констатација и препорака корелира со ставовите на релевантните претставници од Одделот за превенција при МВР кои сугерираат дека концептите за „Безбедни училишта" и „Медијација меѓу врсниците" со реализација треба да отпочнат уште во раноучилишната возраст, односно уште во основно образование, со цел обезбедување на континуитет во овој процес и превенирање „со соодветната возраст".Овие податоци кореспондираат со ставовите на учениците по однос на зачестеноста на насилствата, кои аналогно се поврзуваат со чувството за лична безбедност во училиштето. Од друга страна, пак, причината за несигурноста и отсуството на личната безбедност во училиштето може да се побара во констатацијата на изјаснетите ученици според кои насилствата се случуваат во училницата.

Истражувањето повторно актуализира прашања поврзани со првобитната концепциска поставеност на проектните модели. Имено, во вonнаставните активности, од типот: спортски натпревари и фер-плеј турнири, обуки на теми од ненасилната комуникација, организирани училишни денови посветени на ненасилството, изработка на постери, училишни клубови за медијатори и др., преку кои на креативен и непосреден начин треба да се промовираат моделите на ненасилно однесување, а активни креатори и учесници се токму учениците.

Заклучните сознанија уште еднаш ја потврдуваат хипотезата за постоење разлики во ставовите на учениците од различни општини за имплементирањето на проектните модели „Безбедни училишта" и „Медијација меѓу врсници".

Менаџерските тимови на училиштата позитивно ја оценуваат образовната поддршка од страна на Мисијата на ОБСЕ во Скопје што ја добиваат училишните тимови. Според нивните сознанија постои потреба од проценка на образовните потреби на наставниците, во сферата на мултикултурното

образование и организирање дополнителни обуки и работилници со цел зајакнување на педагошките компетенции на наставниците во гимназиското и средното стручно образование во Македонија.

Добиените податоци од директорите и помошниците директори на средните училишта одат во прилог на констатацијата дека во последните две години насилствата меѓу учениците од средношколската популација значително се намалени.Исклучок има кај вербалното насилство, кое се евидентира во секојдневниот живот, а се манифестира најчесто во училница, понатаму се детектира во јавниот сообраќај, а неколку пати во месецот ваков тип на насилно однесување се забележува и во училишниот двор. Интересен податок за анализа е порастот на физичкото насилство меѓу ученичките од женската популација, коешто не е евидентирано во последните години. Забележаните насилства се помеѓу врсници од ист етникум.

Добиените сознанија од испитуваната целна група упатуваат на заклучок, во генерални рамки, дека во последните две години „статистичкиот тренд" на пријавени насилства меѓу учениците од средношколската популација е намален. Од анализата на подносителите на пријави за насилство се констатира дека тоа најчесто го прават родителите на учениците и стручните служби од училиштата.

Една од причините за непријавување на насилството е неинформираноста и незнаењата на учениците за постапување според процедурите. Како втора причина се наведува и постоењето на страв и несигурност кај младите лица, индикатор кој треба сериозно да биде третиран од страна на релевантните институции и стручни лица. Како трета причина се наведува стравот и несигурноста во однос на откривање на нивниот идентитет и можните реперкусии доколку бидат откриени во средината.

Релевантните субјекти од Одделот за превенција при МВР на ниво на општини, малтретирањето го наведуваат како вид на насилство коешто почесто се манифестира. Притоа констатираат дека учениците од оваа популација немаат доволно развиена свест и знаења за идентификување на видовите на малтретирање кое, според својата застапеност, се вбројува во „категоријата на често".

Може да се констатира дека општините целосно се информирани и ја поддржуваат реализацијата на проектите „Безбедни училишта" и „Медијација меѓу врсници" и се во координација со проектните училишни тимови и со назначените претставници од МВР. Генерална констатација е дека општинските претставници имаат висок сензибилитет за идна поддршка, и од технички и од материјален карактер, во делот за организирање на обуки, семинари, работилници на наставниците и други активности со учениците, а поврзани со мултикултурното образование.

Релевантноста на добиените податоци оди во прилог на заклучокот на позитивното и функционално рефлектирање на „проектната мисија" врз ставовите и однесувањата на учениците и наставниците во секојдневниот живот во мултиетнички средини. Следејќи ги овие и другите податоци од истражувањето со другите целни групи, кои „вкрстено" анализирани го даваат истиот резултат, се наметнува потребата од продолжување и проширување со реализација на двата проектни модела со поширок примерок од средношколската популација, но и за симултано отпочнување со реализација и во раноучилишната возраст. Проектите превидуваат и „корпус" на обуки и работилници кои, како „меѓуцел" ја поставуваат стручната компетентност на наставниците, како еден многу значаен „елемент" во „мозаикот" на подигнување на квалитетен живот во безбедни училишни средини, со епитет - мултиетнички.

Може да се констатира дека соодносот меѓу категориите за зачестеност на насилствата меѓу учениците е во голема корелација со ставовите на средношколската популација, со што се потврдува конзистентноста на ставовите на двете испитувани групи.

Според наставниците и стручните служби, вонаставните активности придонесуваат за водење на квалитетна наставна и вонаставна „ситуација", со поддржување на континуирана комуникација меѓу учениците од различни етникуми, а на тој начин се развива моделот на „безбедни субјекти" во околината во која работат. Наставниците се изјаснуваат дека овој модел се проектира и меѓу наставниот кадар од различни етнички заедници (lifelonglearning). Овие податоци ги потврдуваат позитивните ставови на наставниците за вонаставните активности, кои резултираат од двата истражувани проектни модела.

Доколку се пристапи кон компаративна анализа на податоците добиени од испитување на ставовите меѓу наставниците и стручните служби, по однос на фреквенцијата на насилствата меѓу средношколската популација, може да се констатира дека стручните служби истакнуваат поголема зачестеност во однос на динамиката на насилствата.

Се поставува прашањето за непропорционалното учество на видовите средни училишта во проектните модели, односно две третини од проектните училиштата се дел од средното стручно образование. Препорака: Во идните фази од имплементација на проектните модели да се има во предвид пропорционалната застапеност на видовите средни училишта.

Компаративната анализа на овие податоци со податоците добиени од страна на анализираните ставови на родителите и учениците, во случајов нивните деца, укажува на фактот дека постои висок степен на корелација по однос на перцепција за нивната лична безбедност во училиштето.Добиените податоци покажуваат дека најголем дел од родителите сметаат дека „никогаш“ не забележале насилство во училиштето, а голем дел, исто така, констатирале дека „неколку пати во текот на годината“ имало насилни однесувања меѓу учениците.

Според ставовите на испитаните родители, може да се констатира дека вклучените родители пројавуваат отвореност за соработка во проектните активности. Имајќи го во предвид градењето на континуиран и конзистентен систем на воспитно дејствување, со цел подобрување на квалитетот на живот на младите и намалување на насилствата меѓу врсниците, интегрирано со препораките вклучително и субјектите од одделот за превенција при МВР на ниво на општина, се сугерира со отпочнување на проектните модели „Безбедни училишта“ и „Медијација меѓу врсници“ да се започне од раната училишна возраст на учениците.

References

Водич за безбедни училишта.(/).Скопје: Мисијата на ОБСЕ во Скопје.

Вукосављевиќ, Н. (2001).*Ненасилство.Прирачник за тренинзи од ненасилна разработка на конфликти за работа со возрасни.* (Превод: Јасмина Тодоровска). Белград: Центар за ненасилна акција.

Извештај од евалуацијатана проектите „Безбедни училишта“ и „Медијација меѓу врсници“ во Република Македонија. (2015). Скопје: Мисија на ОБСЕ во Скопје (работна неофицијална верзија).

Истражувања за мислењата на родителите за квалитетот на основното образование. (2012).OSCE.

Јованова-Стоилкова, Е., Лалчевска-Серафимовска, Б., Пауноска, В. (2013).*Сите во акција за безбедно училиште:* прирачник. Скопје: ОБСЕ.

Министерство за внатрешни работи на РМ (2011). „Реонски полицаец ќе се грижиза учениците“, http://www.utrinski.com.mk/defaut.asp?ItemID=61F5D862A6252B498C87F670FB6FA81A.

Петровска-Бешка, В., Кениг, Н. (2005). *Негативните етнички стереотипи како фактор за формирање предрасуди кај идните* воспитувачи *и одделенски наставници*. Зборник на Филозофскиот факултет- Скопје (58), 87-99.

Трикиќ, З., Коруга,Д., Врањешевиќ, Ј. и др. (2011). *Медијација меѓу врсници. Прирачник за водачи на работилници од областа на образованието за вештини на медијација*. Скопје: ForumZFD&TCMC&GTZ.

УНИЦЕФ, (2009). *Студија за иницијалната состојба со насилството во основните училишта во Македонија*. Скопје.

Ajdukovic, D&M.,Cesar, S.,Kamenov,Z.(2011).*Prevencijanasilja u mladenackimvezama*. Zagreb, 46-58.

Banks, J.A. (1999).*An Introduction to multicultural Education* (2nded.). Boston: Allyn I Bacon.

Barrere,A., Sembel, N. (1998). *Sociologie del'èducation*.Paris:Ed. Nathan.

Bennett, B., Rolheiser-Bennett, C., Stevahn, L. (1991).*Cooperative Learning*. Washington: Professional Development Associoation.

Cowie,H., Dawn,J. (2008).*Managing violence in schools*.A whole-school approach to best practice (/).

Cross-national study of teaching and learning (Data collection workshop).(2001).American Institutes for Research.Washington DC: Pelavin research Center.

Developments in Learning and Assessment, (eds. M., P., M. Bob), (1999). Washington, DC: Hodder & Stoughton with the Open University.

Gašić-Pavišić, S. (2004). *Mere I programi za prevencijunasilja u školi*. U Zbornikubroj36. Instituta za pedagoškaistraživanja Beograd: Institut za pedagoškaistraživanja, 168-178.

Isić, U. (2010).*Vršnjačkamedijacija: Vodičzapedagoge i psihologe*. Bosna i Hercegovina: OSCE.

Milat,J. (2001).*Značenje humanističkog obrazovanja za razvojmultikulturalizma.* Split: Filozofskifakultet.
Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do.* Oxford: Blackwell.
Perotti, A. (1994).*The Impact of the Council of Europe's Recommendations on Intercultural Education in European School Systems*. European Journal of Intercultural Studies 5 (1) 9-17.
Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama.*Beograd: Institut zapsihologiju, UNICEF.
Smith, P. (2006).*„Lalute contre la violence á l 'ècole: unperspectiveeuropèene",en: Rèduction de la violence á l 'ècole – unguided pour le changement*.Strasbourg Cedex: Editiondu Conseil del' Europe.
Stajić, LJ., Miljković, S., Stanarević, S. (2006). *Bezbednosna kultura mladih: kako živjeti bezbedno*. Beograd: Draganić
Survey of parental views on primary education.(2012).Skopje: OSCE.
Tofovic-Kamilova, M., Tomevska-Ilievska, E., Sejdini, M. (2013).'*Electoral status of the Albanian language in primary education*'.16th Conference of Balkan Society for Pedagogy and Education."The image of the "Other"/the Neighbour in the Education Systems of the Balkan Countries".University of Macedonia, Thessaloniki.
UNESKO *Guidelines on Intercultural Education,* Educational Sector UNESKO(ED-2006/WS/59)-CLD 29366, Paris.
Vidović, S., Radanović, M. (2004).*Spremno u sukobe-recepti za bolje bavljenje sobom,drugima,međusobnim odnosima i konfliktima,* Beograd: GTZ (Nemačka organizacija za tehničku saradnju).
Vidović, S., Radanović, M. (2009*). Priručnik za učenike osnovne škole za veštine medijacije: Osnovac medijator.* Beograd: GTZ (Nemačka organizacija za tehničku saradnju). &Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.